

KIRSAL BÖLGEDE BESLENME EĞİTİMİNİN MALNÜTRİSYONUN ÖNLENMESİNE VE TEDAVİSİNE ETKİLERİ

Dr. Gülay KOÇOĞLU* / Doç. Dr. Ayten EGEMEN**

Bu çalışma, ebelerin beslenme konusundaki bilgilerinin artırılmasının ve buna ek olarak bir diyetisyen tarafından desteklenmesinin malnütrisyonun önlenmesine ve tedavisine olan etkilerinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Çocukların periyodik olarak izlendikleri Çubuk Bölgesi'nden seçilen 6 köy ile çocukların izlenmediği Altındağ İlçesi'nden seçilen iki köyde, bir yıl boyunca sürdürülen çalışmada birbirinden farklı dört grup oluşturulmuştur. Birinci ve ikinci gruptaki ebeler özel olarak beslenme konusunda eğitilmişler ve ayrıca birinci gruptaki ebeler diyetisyen tarafından yıl boyu desteklenmişlerdir. Üçüncü gruptaki ebeler çocuk izlemlerini eskisi gibi sürdürmüşler, dördüncü grupta ise çocuk izlemi yapılmamıştır. Bu dört gruptaki 0 - 24 aylık çocuklardan başlangıçta malnütrisyonu olan 91 çocuk «tedavi çalışması», 0 - 6 aylık sağlam olan 137 çocuk ise «önleme çalışması» kapsamına girmiştir. Bir yıllık çalışma sonunda gruplar malnütrisyon prevalansındaki değişiklikler, malnütrisyona girme oranı, malnütrisyonluların iyileşme oranı açılarından karşılaştırılmışlardır. Eğitilmiş ebe izlemi ve diyetisyen desteği olan birinci grupta malnütrisyon prevalansı ve malnütrisyona girme oranı diğer gruplardan önemli ölçüde az olmuş, malnütrisyonluların iyileşme oranı da yüksek olmuştur. Sadece eğitilmiş ebe izlemi olan ikinci grupta malnütrisyona girme oranı üçüncü ve dördüncü gruptan önemli ölçüde az olmuş ancak, malnütrisyon prevalansı ve malnütrisyonluların iyileştirilmesi açısından önemli bir başarı elde edilmemiştir. Üçüncü ve dördüncü gruplar arasında ise hiç fark saptanamamıştır.

(*) Cumhuriyet Ü. Tıp Fak. Halk Sağlığı Anabilim Dalı Beslenme Uzmanı.

(**) H. Ü. Tıp Fak. Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

GİRİŞ

Bugün dünya nüfusunun üçte ikisi açlık ve bunun yol açtığı sorunlarla karşıkarşıyadır. Hergün yaklaşık 40000 çocuk, temelinde malnütrisyonun yattığı nedenlerle ölmekte, bir bu kadarı da sakat kalmaktadır (1). Ülkemizde de çocukların önemli bir kısmının malnütrisyonlu olduğu çeşitli araştırmalarla gösterilmiştir (2) 1974 yılında ülke genelinde yapılan araştırmada 0-5 yaştaki çocukların % 20'si malnütrisyonlu bulunmuştur. Ülkenin bazı yörelerinde, özellikle kırsal kesimlerde bu oran % 40-50'lere çıkabilmektedir (3).

Malnütrisyon, organizmanın immün sistemini bozarak enfeksiyon hastalıklarına zemin hazırlamakta ve seyrini ağırlaştırmaktadır (4). Ülkemizdeki bebek ve çocuk ölümlerinin yarısından çoğunda temel neden malnütrisyonudur (5). Malnütrisyonun sağlığa olan olumsuz etkileri çocukları öldürmekle kalmamakta, yaşayabilenlerin de zihin yeteneklerinde bıraktığı kalıcı etkilerle, onların ileriki yaşamlarında yaratıcılık ve üretkenliklerini sınırlamaktadır (6).

Malnütrisyonun ortaya çıkışını etkileyen pekçok ekonomik, sosyal, kültürel ve tıbbi faktör vardır. Herbiri birbiriyle yakından ilgili ve bir kısır döngü zincirinin halkalarını oluşturan bu faktörlerin ortadan kaldırılması uzun süreli çabaları gerektirmektedir. Gecikilen her günün, sorunun daha da ağırlaşmasına ve çözümü güçleştirmesine yol açması yüzünden, kısa sürede sonuç alınabilecek bazı noktalardan bu zincirin kırılması gerekmektedir.

Çocukların düzenli ve bilinçli bir şekilde izlenmesi ve izlemler sırasında annelerin eğitimi bu zincirin kırılmasında ilk adımı oluşturabilir. Ankara'nın Etimesgut ve Çubuk bölgelerinde yapılan bir çalışmada, düzenli olarak izlenen çocuklarda malnütrisyon prevalansı, düzensiz ve yetersiz izlenen çocuklardakine kıyasla önemli ölçüde düşük bulunmuştur (7). Öte yandan, annelere beslenme eğitimi yapmak suretiyle, malnütrisyonun büyük ölçüde önlenilebileceği ve tedavi edilebileceği de gösterilmiştir (8).

Bu makalede, hizmet içi eğitimle ebelerin beslenme konusundaki bilgilerinin artırılmasının ve eğitime ek olarak diyetisyen tarafından desteklenmesinin, çocuklarda malnütrisyonun önlenmesine ve tedavisine etkilerini araştırmak amacıyla yaptığımız bu çalışmanın bulguları tartışılacaktır.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE ARAÇLARI

Araştırma, Ankara'nın Çubuk ilçesine bağlı 6 köy ile Altındağ ilçesine bağlı 2 köyde yapılmıştır. Köylerin hepsi benzer sosyo-kültürel özellikler taşımaktadır. Çubuk ilçesindeki köylerde, sosyalleştirilmiş sağlık hizmetleri modeinde öngörüldüğü şekilde 0-6 yaş grubundaki çocuklar periyodik olarak izlenmektedir. Altındağ ilçesine bağlı köylerden sorumlu ebe ise gezici hizmet yapmamakta, doğum, aşı, enjeksiyon vb. hizmetlerde halka yardımcı olmaktadır.

1.9.1984 - 30.9.1985 tarihleri arasında yapılan bu araştırmada iki deney, iki de kontrol grubu bulunmaktadır. Grupların özellikleri aşağıda gösterilmiştir.

I. Grup-Çubuk ilçesine bağlı Saray ve Tahtayazı köyleri (Deney I). Bir diyetisyen tarafından desteklenen ve beslenme konusunda eğitilmiş ebenin izlediği grup.

II. Grup-Çubuk ilçesine bağlı Pursaklar ve Yukarı Çavundur köyleri (Deney II). Beslenme konusunda eğitilmiş ebelerin izlediği grup.

III. Grup-Çubuk ilçesine bağlı Akyurt ve Akkuzulu köyleri (Kontrol I). Beslenme konusunda eğitilmemiş ebelerin izlediği grup.

IV. Grup-Altındağ ilçesine bağlı Karapürçek ve Kavaklı köyleri (Kontrol II). Periyodik olarak izlenmeyen grup.

İlk iki gruptaki ebeler, araştırma başında, Dünya Sağlık Örgütü'nün yayınlarından da (9) yararlanılarak hazırlanan «Beslenme Eğitim Rehberi»ndeki program çerçevesinde beş gün süreyle kursa alınmışlardır. Üçüncü ve dördüncü gruptaki ebelere özel bir program uygulanmamıştır.

Birinci gruptaki eğitilmiş ebeler ayrıca her ay diyetisyen tarafından ziyaret edilmiş ve araştırma kapsamındaki çocukların durumları gözden geçirilerek gerekli durumlarda çocuklar ebeye diyetisyen (birlikte) sağlık evinde veya kendi evlerinde ziyaret edilmiş ve aileye eğitim yapılmıştır.

Araştırma kapsamındaki köylerde bulunan 0-24 aylık çocukların tümünün ağırlık ve boyları ölçüldükten sonra, «Türk Çocukları İçin Geliştirilmiş Yaşa Göre Boy ve Ağırlık Standartları» (10) ile karşılaştırılarak büyüme durumları değerlendirilmiştir. Ağırlığı standart değerinin % 80'inin altında bulunan toplam 91 çocuk araş-

tırmanın «tedavi çalışması» bolumune, bu lumlerde ağırlığı ve boyu normal bulunan toplam 137 0-6 aylık bebek de araştırmanın «nleme çalışması» bolumune alınmıştır. Ayrıca her ay, o ayki 0-24 aylık çocukların limleri malnütrisyon prevalansını hesaplamada değerlendirilmiştir.

Birinci, ikinci ve nc gruplardan her ay, dördüncü gruptan ise 4 ayda bir veri toplanmıştır. Bu arada her ay yeni doğanlar malnütrisyon prevalansını hesaplamak için listeye eklenmiş, 24 ayını dolduranlar çıkarılmıştır.

Toplanan veriler başlangıçtan itibaren 4., 8., 12., aylardaki ağırlık ve boy limlerinin standartlarla karşılaştırılması ile değerlendirilmiştir. Boya göre malnütrisyonlu olanların aynı zamanda ağırlığa göre de malnütrisyonlu olmalarından ve boy limlerinin kısa süreli malntrisyonları gösterme açısından ağırlık limleri kadar duyarlı olmayacağı düşünüldüğünden gruplar, yalnız ağırlık limleri esas alınarak kıyaslanmışlardır.

BULGULAR

1. Gerek tedavi, gerekse nleme çalışması kapsamına giren çocukların cinsiyete, ailelerinin ekonomik durumlarına, anne ve babalarının eğitim durumlarına, annelerinin yaşına ve gebelik aralıklarına, doğum ağırlıklarına, yaşayan ve ölen kardeş sayılarına göre dağılımları incelendiğinde araştırma grupları arasında önemli bir farklılık olmadığı görülmüştür. Önleme çalışmasındaki çocukların aile tipi ve aile genişliğine göre dağılımları incelendiğinde ise birer grupta önemli farklılık görülmüş, ancak bunun diğer bulguları fazla etkilemeyeceği düşünülmüştür.

2. Araştırma başında malnütrisyon prevalansı açısından gruplar arasında önemli farklılık bulunmamıştır.

Tablo 1 : Araştırma Başında 0 - 24 Aylık ocuklarda Malnütrisyon Prevalansının Dağılımı

	Araştırma Grupları				
	I. Grup	II. Grup	III. Grup	IV. Grup	Genel
0 - 24 aylık ocuk sayısı	111	179	195	94	579
Malnütrisyonlu ocuk sayısı	22	23	29	17	91
Malnütrisyon prevalansı (%)	19.8	12.8	14.9	18.1	15.7

$$\chi^2 = 2.972 \quad SD = 3 \quad p > 0.05$$

3. Araştırma sonunda (1 yıl sonra), malnütrisyon prevalansı, diyetisyen tarafından desteklenen I. Grupta önemli ölçüde düşük bulunmuştur.

Tablo 2 : Araştırma Sonunda 0 - 24 Aylık Çocuklarda Malnütrisyon Prevalansının Dağılımı

	Araştırma Grupları				
	I. Grup	II. Grup	III. Grup	IV. Grup	Genel
0 - 24 aylık çocuk sayısı	108	167	183	86	544
Malnütrisyonlu çocuk sayısı	4	22	44	14	84
Malnütrisyon prevalansı (%)	3.7	13.2	24.0	16.3	15.4

$\chi^2 = 22.4$ SD = 3 p < 0.01

4. Araştırma başında malnütrisyonu olan 91 çocuğun % 46.2'si araştırma sonuna kadar iyileşmiştir. İyileşenlerin oranı diyetisyenin desteklediği I. grupta % 86.4 olup diğer üç gruptan önemli ölçüde yüksek bulunmuştur.

Tablo 3 : Araştırma Gruplarına Göre Malnütrisyonlu Çocukların İyileşme Durumları

Araştırma Grupları	Araştırma Sonunda				Toplam	
	İyileşen		İyileşmeyen			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
I. grup	19	86.4	3	13.6	22	100
II. grup	11	47.8	12	52.2	23	100
III. grup	8	27.6	21	72.4	29	100
IV. grup	4	23.5	13	76.5	17	100
Toplam	42	46.2	49	53.8	91	100

Kolmogrov - Smirnov testi yapılmıştır. p < 0.01

5. Araştırma başında sağlam olan 0-6 aylık çocukların bir yıl boyunca malnütrisyonu girme durumları incelendiğinde malnütrisyonu girme oranı toplam olarak % 19 olarak bulunmuştur. Bu oran I. grupta (eğitilmiş ebe ve diyetisyen desteği olan grup) % 4.7 ile II. grupta (eğitilmiş ebe olan grup) % 6.5 olup diğer iki gruptan önemli ölçüde düşük olmuştur.

Tablo 4 : Araştırma Gruplarına G6re Başlangıçta Sağlan Olan ocukların Maln6trisyonu Girme Oranları

Araştırma Grupları	Maln6trisyon				Toplam	
	Giren		Girmeyen		Sayı	%
	Sayı	%	Sayı	%		
I. grup	1	4.7	20	95.3	21	100
II. grup	2	6.5	29	93.5	31	100
III. grup	15	28.3	38	71.7	53	100
IV. grup	8	25.0	24	75.0	32	100
Toplam	26	19.0	111	81.0	137	100

Kolmogrov - Smirnov testi yapılmıştır. $p < 0.05$

TARTIşMA

Ülkemizde maln6trisyonun yaygınlığı kalkınma hızımızı yavaşlatacak 6lude 6nemli bir sorun olarak g6r6lmektedir. Maln6trisyon oranının d6ř6r6lmesiyle 6lkemizde bebek ve ocuk 6l6mleri azalacak, bebek 6l6mlerindeki azalmanın bir yan6r6n6 olarak doğurganlık hızları, dolayısıyla da n6fus artış hızımız yavaşlayacak (11), çocuklarımız ileriki yaşamlarında daha zeki, yaratıcı ve 6retken olacaklardır. B6t6n bunlar da kalkınma hızımızı olumlu y6nde etkileyecektir.

Sorunun yaygınlığını etkileyen sosyal, k6lt6rel, tıbbi birçok fakt6r bulunmaktadır. Bunların kısa s6rede ortadan kaldırılmasının g6 olduğu bilinmektedir. Fakat, gecikilen her g6n6n sorunu daha çok ağırlaştırdığı da bilinmektedir. 6yleyse ne yapılmalıdır? 6rneğin mama vb. gıda yardımları sorunun 6z6mlenmesinde etkili midir? Kaç ocuğa, hangi çocuklara verileceği yeterince açık değildir. Sınırlı ve bilinçsiz gıda yardımı ile sorunun 6nlenemeyeceği açıktır ve bazı araştırmalarla da g6sterilmiştir (12). Kanımızca, sorunun kalıcı ve en pratik 6z6m6 sosyalleştirilmiş sağlık hizmetleri modelinde 6ng6r6len periyodik ocuk izlemlerinin etkinleştirilmesinde yatmaktadır. Ankara'nın Etimesgut ve çubuk b6lgesinde yapılan bir araştırmada d6zenli ve yeterli sayıda izlenen çocuklarsa maln6trisyonun d6zensiz ve yetersiz izlenen çocuklardakine kıyasla 6nemli derecede az g6r6lmesi (7) kanımızı doğrulamaktadır. Nitekim bu çalışmamızda da, ebelerin beslenme konularında eğitilmeleriyle, ocuk izlemlerinin kalitesinin arttığı ve

malnütrisyonun önemli ölçüde önlenemediği görülmüştür. Tablo 4 de bu durum açıkça görülmüştür.

Tablo 4'de dikkati çeken önemli bir bulgu da eğitilmemiş ebe izlemi olan grup ile izlem olmayan grup arasında malnütrisyonla girmen oranları arasında fark olmayışıdır. Bu da çocukları bilinçsizce izlemekle hiç izlememenin aynı anlama geldiğini göstermektedir.

Ebelere beslenme eğitimi yapılması malnütrisyon tedavisinde de oldukça etkili olmuştur. Eğitilmiş ebelerin izlediği malnütrisyonlu çocukların yarıya yakını iyi olurken, izlenmeyen ya da bilinçsizce izlenen çocukların ancak dörtte biri iyileşmiştir. Diyetisyen desteği olan grupta iyileşme oranı % 86.4 olmuştur (Tablo 3). Malnütrisyonun önlenmesinde hemen hemen «diyetisyen destekli ebeler» kadar başarılı olan «eğitilmiş ebeler»in malnütrisyon tedavisinde aynı oranda başarı gösterememesi doğaldır, çünkü «önleme», «tedavi»den daha kolaydır.

Halen, 0-5 yaş grubunda 1.5 milyona yakın çocuğumuz malnütrisyonludur. Bu çocukların iyileştirilmesi ve yenilerinin malnütrisyonla girmelerinin önlenmesi açısından, ilçe sağlık grup başkanlıklarına yeterli sayıda diyetisyen atanması, ebelerin bu diyetisyenlerce eğitilmesi ve desteklenmesi, ayrıca çocuk izlemlerinin düzenli ve bilinçli yapılmasının sağlanması akla ilk gelen önlemlerdir.

SUMMARY

THE IMPACTS OF NUTRITION EDUCATION ON THE PREVENTION AND TREATMENT OF MALNUTRITION IN RURAL AREA

Koçoğlu, G., Egemen, A.

This study was performed to investigate the impacts of nutrition education and supervision of midwives by a dietetician, on the prevention and treatment of malnutrition of children. The study was carried on in 6 villages of Çubuk District (Ankara) —Where children were followed up periodically as a routine— and in 2 villages of Altındağ District (Ankara) —where children

weren't followed up by midwives— for one year (from September 1984 to September 1985). The midwives who are in charge of maternal and child care in these villages were seperated into four groups. Both of the midwives of the first and second group were given nutrition education by a dietician at the beginning of the study. In addition to education, the midwives of the first group were supervised by the same dietetician throught the study. The midwives of the third and fourth group were neither given nutrition education nor supervised. The only difference between the 3rd and 4th groups was that the children in the 3rd group were followed up regularly by the midwives while they weren't in the 4th group. After the confirmation of the nutritional status of all children in the 0 - 24 months age group, 91 malnourished children were put in the 'treatment study', and 137 healthy babies (0-6 months old) in the 'prevention study'. While there were no significant difference between the groups in all respects at the beginning of the study, malnutrition prevalance and incidence rates in the first group were found significantly lower than the other 3 groups at the end of the study. Also, healing rate of the malnourished children in the first group was significantly higher then others. Malnutrition incidence rate in the second group was significantly lower than the 3rd and 4th groups as well, but malnutrition prevalance and healing rate of malnourished children didn't change significantly. There were no difference between the 3rd and 4th groups at the end of study.

Findings of this study imply that nutrition education of the midwives may prevent children from malnutrition and in addition to education, supervision by a nutritionist makes it extensively possible to control malnutrition problem in the community.

KAYNAKLAR

- 1 — Grant, J.P. : Dünya Çocuklarının Durumu, 1982 - 1983 Raporundan Özetler, Unicef Bülteni, 5, 1982.
- 2 — Güneşli, U., Arslan, P. : Bebek ve Okul Öncesi Çocukların Beslenme Sorunları, Beslenme ve Diyet Dergisi, 10 : 8, 1981.
- 3 — Köksal, O. : Türkiye'de Beslenme, Türkiye 1974 Beslenme - Sağlık ve Gıda Tüketim Araştırması Raporu, Unicef, Ankara, 1977.
- 4 — Köksal, O. : Malnütrisyon ve Enfeksiyonlar Arasındaki İlişkiler, Hacettepe Tıp / Cerrahi Bülteni, 7 : 2, 1974.

- 5 — Hacettepe Üniversitesi'nde Toplum Hekimliğinin İlk 15 Yılı, H. Ü. Tıp Fak. Toplum Hekimliği Enstitüsü, Yayın No : 16, Ankara, 1981.
- 6 — Koçoğlu, F. : 0 - 2 Yaşlarda Geçirilen Protein - Enerji Malnütrisyonunun Zihin Yeteneklerinin Gelişimine Etkileri, H. Ü. Tıp Fak. Toplum Hekimliği Uzmanlık Tezi, Ankara, 1971.
- 7 — Akşit, B. : Kırsal Alanda Malnütrisyon Prevalansı ve Etkileyen Faktörler, H. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 1983.
- 8 — Kumari, S., et all. : Nutrition Education, Its Impact on Malnutrition, Journal of Tropical Pediatrics, 28 : 216, 1982.
- 9 — Guidelines for Training Community Health Workers in Nutrition, WHO, Geneva, 1981.
- 10 — Köksal, O. : Türk Çocukları İçin Geliştirilmiş Standart Ağırlık Cetvelleri, Mimograf.
- 11 — Grant, J. P . : Dünya Çocuklarının Durumu, 1985. Panel 10. Ankara, 1985.
- 12 — Mora, O. J., et all. : The Impact of Supplementary Feeding and Home Education on Physical Growth of Disadvantaged Children, Nutrition Research, 1 : 23, 1981.